

Гичка Т. І.
магістрант спеціальності «Початкова освіта»,
Молнар Т. І.
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

РОЗВИВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

У статті порушується проблема розвивального освітнього середовища початкової школи. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено суть основних дефініцій дослідження.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, розвивальне освітнє середовище, розвивальне навчання, початкова школа.

В сучасних умовах реформування освіти, долучення її до європейських цінностей однією з важливих проблем є підвищення ефективності навчання, забезпечення різнобічного особистісного розвитку учнів відповідно до їх індивідуальних нахилів і здібностей. Основним напрямом реформування сучасної початкової школи є перехід до розвивального навчання молодших школярів, упровадження в практику різних технологій розвивального навчання та організації розвивального освітнього середовища.

Серед освітніх, виховних та розвивальних факторів, що впливають на розвиток особистості, вагоме місце займає середовище дитини. У цьому контексті важливо не лише забезпечити учнів системою галузевих знань, а й навчити їх самостійно здобувати потрібну інформацію, осмислювати її, робити висновки та приймати відповідальні рішення, забезпечувати розвиток пізнавального інтересу до навчальної діяльності. Досягнення цієї мети забезпечує розвивальне освітнє середовище початкової школи як один із факторів розвитку особистості молодшого школяра.

Досліджувана проблема знайшла своє висвітлення у працях вітчизняних (І.Бех, О.Будник, В.Кремень, О.Сухомлинська, Г.Філіпчук) та зарубіжних учених (В.Воронцов, С.Дерябо, Н.Крилова, В.Орлова, І.Улановська). Дослідження розвиваючого потенціалу освітнього середовища ґрунтується на теоретико-методологічних засадах розвивального навчання Д.Ельконіна, В.Давидова, В.Лазарева та ін. Різні аспекти створення освітнього середовища (простору) загальноосвітнього навчального закладу вивчали А. Бондаревська, Н.Гонтаровська, Т. Ісаєва, О. Кіліченко,

О. Смолінська, О. Федій, І. Шалаєв, О. Ярошинська та ін.

Мета статті – окреслити сутнісні характеристики розвивального освітнього середовища початкової школи як фактору розвитку особистості молодшого школяра.

Аналіз історико-педагогічної літератури засвідчує, що досліджувана проблема пов'язана з ідеєю всебічного та гармонійного розвитку особистості в спеціально організованих умовах навчання та виховання.

Найбільш загальним поняттям, за допомогою якого розкриваємо сутність розвивального освітнього середовища, є дефініція «середовище». «Середовище» – поняття міжпредметне та багатозначне, проте не має чіткого й однозначного визначення в науці. Слово «середовище» походить зі стародавнього французького слова «milieu», що означає «оточувати».

У психолого-педагогічній літературі термін «середовище» з'явився в 20-ті роки ХХ століття, коли достатньо часто використовувалися поняття «педагогіка середовища» (С.Шацький), «суспільне середовище дитини» (П.Блонський), «оточуюче середовище» (А.Макаренко). Вченими того періоду доводилося, що об'єктом впливу педагога повинна бути не сама дитина, не її риси (якості), а умови, в яких вона існує. У сучасному філософському розумінні «середовище» розглядають як простір для розвитку.

Серед основних дефініцій дослідження важливим є поняття «освітнє середовище». Загальноприйнятим є розуміння освітнього середовища як сукупності об'єктивних умов, факторів, компонентів, що сприяють успішному функціонуванню освіти [1].

В сучасній педагогіці освітнє середовище трактують як частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, навчального матеріалу і суб'єктів освітнього процесу, а також все те, що здійснює вплив на навчання, виховання і розвиток людини.

На думку В. Слободчикова, під освітнім середовищем треба розуміти цілісну якісну характеристику внутрішнього життя школи, у якій визначено конкретні завдання; вибрано засоби, за допомогою яких ці завдання вирішують; оцінюють особистісний, соціальний, інтелектуальний розвиток дітей.

На переконання В. Рубцова, освітнє середовище – це форма співробітництва (комунікативна взаємодія). Вихідним положенням цього підходу до освітнього середовища є розуміння того, що необхідною умовою розвитку особистості є її участь у спільній діяльності з іншими учасниками освітнього процесу [3].

Відтак, освітнє середовище – це система впливів і умов формування особистості відповідно до поставлених педагогічних цілей, а також можливостей для її розвитку, що містяться в

соціальному і предметно-просторовому оточенні.

Центральним у нашому дослідженні є поняття «розвивальне освітнє середовище».

У педагогіці під терміном «розвивальне освітнє середовище» початкової школи розуміють комплекс матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов, що забезпечують організацію життя і навчання учнів, їх розвиток [4].

З погляду психологів (Л.Виготський, П.Гальперін, В.Давидов) розвивальне освітнє середовище – це належним чином упорядкований освітній простір, в якому здійснюють розвивальне навчання, що є його основою.

Основою розвивального освітнього середовища початкової школи є розвивальне навчання. Сьогодні використання категорії «розвивальне навчання» різноманітне, зокрема:

- розвивальне навчання – це управління вчителем психічним розвитком учня;

- розвивальне навчання – це навчання, яке йде попереду розвитку (Л. Виготський);

- розвивальне навчання – напрям у теорії і практиці освіти, який орієнтує на розвиток фізичних, пізнавальних і моральних здібностей учнів шляхом використання їх потенційних можливостей;

- розвивальне навчання – це цілеспрямований організований, планомірно і систематично здійснюваний процес удосконалення властивостей особистості учня, спрямований на якісну зміну структури особистості, що формується.

В найширшому контексті розвивальне освітнє середовище – це соціокультурний простір, у межах якого з різним ступенем організованості здійснюється процес розвитку особистості.

Як свідчать результати аналізу наукової літератури, для того, щоб освітній простір став розвивальним середовищем, воно має набути таких властивостей:

- гнучкості, що означає здатність освітніх структур до швидкої перебудови відповідно до потреб особистості, навколишнього середовища, суспільства;

- неперервності, що виражається через взаємодію і наступність у діяльності всіх суб'єктів;

- інтегрованості, що забезпечує вирішення виховних завдань за допомогою посилення взаємодії компонентів, які входять у його структуру;

- відкритості, у якій передбачено широку участь усіх суб'єктів освіти в управлінні, демократизацію форм навчання, виховання та

взаємодії [2].

Таким чином, на основі аналізу наукової літератури проаналізовано різні підходи до тлумачення основних понять дослідження, зокрема «середовище», «освітнє середовище», «розвивальне навчання» та визначено поняття «розвивальне освітнє середовище». Розвивальне освітнє середовище – відносно нове поняття, що ввійшло в тезаурус педагогіки та психології лише в останнє десятиліття. Його зміст не можна вважати однозначно визначеним і сталим, але більшість фахівців використовують поняття розвивального освітнього середовища для цілісного опису специфічних особливостей конкретного освітнього навчального закладу. Узагальнення різноманітних підходів до визначення поняття дозволяє зробити висновок, що розвивальне освітнє середовище початкової школи – сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В. Методологічні основи розвивального навчання / В. Буряк // Рідна школа. – 2009. – № 5/6. – С. 3-7.
2. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.07 / Наталія Борисівна Гонтаровська. – Київ, 2012. – 474 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Чернігів, 2002. – 528 с.
4. Савченко О. Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В. О. Сухомлинським / О. Я. Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Миколаїв, 2005. – Вип.8, ч.1: Педагогічні науки. – С. 4-9.

The article raises the problem of a developing educational environment of elementary school. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the main definitions of the research is specified.

Key words: environment, educational environment, educational environment, elementary school.